

รายงานสืบเนื่องจากการประชุม
งานประชุมวิชาการระดับชาติ

เล่ม 2

MCU CONGRESS II

“คุณภาพอุดมศึกษาไทยในยุค

THAILAND 40”

30 เมษายน 2561

รายงานสืบเนื่องจากการประชุม

ณ ห้องเธียเตอร์ B คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การพัฒนาตนเป็นพลเมืองดี : มิติวิถีพุทธ
Self-development to a Good Citizen: Buddhist Perspective

น.อ.ดร.นภัทร์ แก้วนาคน
ว่าที่ร้อยตรีหญิง ดร.สุทธญาณ โอบอ้อม

บทคัดย่อ

การพัฒนาความเป็นพลเมืองเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข เป็นวิธีการที่องค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญมาก เพื่อที่จะทำให้การอยู่ร่วมกันมีความมั่นคงและปลอดภัยสำหรับสังคมตะวันตกให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองเป็นอย่างมาก และพลเมืองก็รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนภายใต้ขอบเขตที่กฎหมายกำหนดได้อย่างชัดเจน พลเมือง (Citizen) หรือ ความเป็นพลเมือง (Citizenship) ในยุคสังคมกรีกและโรมันถือเป็นต้นแบบของประชาธิปไตย และมีพัฒนาความเป็นเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้ประชาชนเข้าใจสภาพการณ์ทางสังคมกว้างมากขึ้น ผลจากการติดต่อสื่อสารกันทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ดังนั้นศตวรรษที่ 21 มีผู้นำรัฐต่างๆหยิบเอา “ความเป็นพลเมือง” เป็นเครื่องมือพัฒนาการอยู่ร่วมกัน และส่งเสริมระบบการเมืองการปกครองก้าวไปสู่ความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย และประเทศนั้นๆต้องปลูกฝังรากฐานความรู้ความเป็นพลเมือง ให้สืบทอดได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ด้วยการยึดมั่นในวิถีพุทธ เป็นทุนทางสังคม การส่งเสริมประชาธิปไตยก็มีพื้นฐานจากการยึดถือปฏิบัติในหลักพระพุทธศาสนาให้เป็นจริง นั้นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างบุคคล ครอบครัว โรงเรียนวัดและหน่วยงานภาครัฐ ในการปลูกฝัง การอบรม การส่งเสริม การจัดกิจกรรม และการประชาสัมพันธ์ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเหมาะสม รวมถึงมีความรู้วิถีพุทธให้เข้าใจและปฏิบัติได้จริง เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้วิถีพุทธ ซึ่งในประเทศไทยคำว่าพลเมือง กลายเป็นคำคุ้นชินของประชาชนไทยผ่านวาทกรรมการเมืองหลังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับ พ.ศ. 2540 ในฐานะของการเมืองคู่ตรงข้ามของการเมืองภาคตัวแทน ที่เรียกว่า “การเมืองภาคพลเมือง” ดังนั้นการที่จะเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยจะมีมากน้อย ขนาดไหน ขึ้นอยู่กับการที่ประชาชนนั้นมีการพัฒนาตนเป็นพลเมืองดีเพื่อการส่งเสริมประชาธิปไตยจะมีลักษณะอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธศาสนา อีกทั้งการได้รู้ถึงระดับของความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยที่สามารถมองเห็นไปถึงการพัฒนาระบบทรัพยากรบุคคลของชาติได้

คำสำคัญ : วิถีพุทธ, การพัฒนาตน, พลเมืองดี

Abstract

Developing of being a citizen for happily co-existence is the method that United Nations is paying attention to. The western society gives precedence on being a citizen and the citizen must know their role which is under the clearly scope of law. Citizen or citizenship in Greek and Roman era, is considered as a prototype of democracy and a rapid change to city. It makes people to understand more broadly on social situation, the result from social contact, culture, economy and politics. Therefore, in 21st century there are state leaders who rise up “citizenship” as a tool for developing co-existence and supporting political system to citizenship in democratic society. Those countries must cultivate the foundation of knowledge (citizenship) which is stable and sustainable inherit by adhering on Buddhist perspective as it is social capital. Promoting democracy is actually based on Buddhist principle, in order to make

its comes true, must rely on cooperation of people, families, schools, temples and government agencies on instilling training, supporting activity and publicize people to understand the foundation of being a good citizen under democratic system correctly and appropriately including understanding and practicing knowledge on Buddhist perspective to form the Buddhist learning community. In Thailand, "citizen" becomes familiar word for Thai through the political discourse after constitution of the kingdom of Thailand edition A.D.1997 as of politics opposite pair of political representation be called "civil politics". Hence, the level of being a good citizen according to democratic system depends on characteristic of people's self-developing to be a good citizen in order to support democratic system especially understanding of Buddhist teaching moreover knowing the level to develop the national human resources system.

Keywords : Buddhist, Self-development, Good Citizen

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา อันเป็นช่วงเวลาของเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองอย่างสูง จากเรื่องของปัญหาประชาธิปไตยที่ได้สร้างความแตกแยกในสังคมไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ทั้งยังถูกกดทับครอบงำด้วยการสร้างมายาคติเกี่ยวกับเมืองไทย ท่ามกลางสังคมอุดมความเสี่ยง เรื่องมโนทัศน์ "เมืองไทยนี้ดี" กับ "เมืองไทยนี้เลว" ความอ่อนแอของสังคมดังกล่าวจึงสะท้อนถึงการที่พลเมืองไม่สามารถเข้าใจสถานะของความเป็นพลเมืองของตนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเสมอภาค เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้เป็นพลังสังคมร่วมกับรัฐได้ และสะท้อนให้เห็นว่าคนไทยในปัจจุบันยังขาดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีอันเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคนไทยให้มีความรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เพื่อสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม และพัฒนาต่อเนื่องเป็น "พลโลก" โดยเฉพาะสังคมไทยที่กำลังเผชิญกับภาวะวิกฤตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกที่มีพลวัตรซับซ้อนมากกว่าเดิมหลายเท่าตัว ฉะนั้น คุณภาพประชากร (Population Quality) ที่เรียกกันว่า ความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ (Active Citizen) ที่มีสำนึกสาธารณะ มีจิตใจและความเสียสละเพื่อส่วนรวม นับเป็นปัจจัยสำคัญแรกๆ ของยุคปัจจุบัน (เนาวรัตน์ พลายน้อย, 2545 : 11)

ดังนั้น การที่จะพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญมั่นคง สิ่งสำคัญอันดับแรกที่จะต้องพัฒนา ก่อน คือ คุณภาพของพลเมืองเป็นสิ่งสำคัญ กล่าวคือ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อุตสาหกรรมและอื่นๆ จะดำเนินไปได้เพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับคุณลักษณะต่างๆ ของประชาชนในประเทศเป็นอันดับแรก (จันทนา บุญญานุวัตร, 2549 : 1) ซึ่งลักษณะสำคัญที่จะมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศ ก็คือ การเสริมสร้างพลเมืองในชาติให้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีรู้จักสร้างตนเองให้มีคุณสมบัติพอเพียงสำหรับการเป็นพลเมืองดีให้สอดคล้องกับเป้าหมายของยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561 ก็ได้เน้นถึงการสร้าง "พลเมือง" ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม ได้ตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพ และความรับผิดชอบของตนเองต่อผู้อื่น และสังคม เพื่อให้ประเทศไทยก้าวสู่ความเป็น "สังคมพลเมือง" (Civic society) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554 : 13-15.)

ในสังคมไทย พุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เป็นที่มาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2534) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ที่มุ่งเน้นพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง

ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (วิชัย ตันศิริ, 2551: 52)

1. แนวคิดการพัฒนาตน

การพัฒนาตามทฤษฎีของพุทธศาสนา ตามทฤษฎีของพุทธศาสนา การพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม ถึงอย่างไรก็ตาม คำว่า “การพัฒนา” ในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่า และตามหลักการของพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน 4 ทาง คือ (จันทรงค์ อดิวัฒน์ สิทธิ, 2545 : 163-164)

1. การพัฒนาทางด้านกายภาพ (physical development) เป็นกระบวนการสร้างความเจริญงอกงามทางร่างกาย การฝึกอบรมร่างกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งภายนอกด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งภายใน นอกเหนือจากนั้น ในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมเจริญงอกงามและกำจัดให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญไป สิ่งภายนอกที่มีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์ก็คือ อารมณ์ภายนอกทั้ง 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส จุดมุ่งหมายของการพัฒนาในข้อนี้ก็คือ การทำให้บุคคลรู้จักวิธีการเกี่ยวข้องกับอารมณ์ภายนอกทั้ง 5 อย่างนี้ อย่างถูกต้องเหมาะสม และเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้าสูงขึ้น

2. การพัฒนาทางด้านศีลธรรม (moral development) เป็นกระบวนการฝึก อบรมบุคคลให้มีศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่น สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อบุคคลอื่น

3. การพัฒนาทางด้านจิตใจ หรือทางด้านอารมณ์ (spiritual or emotional development) เป็นความพยายามที่จะฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งให้มีความมั่นคง และมีความเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน มีสมาธิ มีความสดชื่นเบิกบาน มีความสงบสุข แจ่มใส เป็นต้น การพัฒนาทางด้านจิตใจที่บางทีเรียกว่า การพัฒนาอารมณ์

4. การพัฒนาทางด้านสติปัญญา (intellectual development) เป็นกระบวนการในการฝึกอบรมให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ผู้ที่มีความรู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาพของมัน สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ และบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสเศร้าหมอง และทำตนให้ปลอดพ้นจากความทุกข์ ทำตนให้มีความสุข สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถทำตนให้อยู่เหนือปัญหา เหนือความขัดแย้ง และพัฒนาส่วนรวมให้มีความสงบ มีความเสมอภาค และมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างมีคุณภาพ

หลักการพัฒนาตนเอง คนที่จะพัฒนาตนเองจะเริ่มต้นด้วยการสำรวจและพิจารณาตนเองว่ามีข้อดีและข้อบกพร่องอะไรบ้าง การสำรวจจะใช้วิธีการส่องกระจก (คนที่เรามีความสัมพันธ์ด้วยช่วยบอก) เมื่อทราบแล้วก็มาวิเคราะห์ตนเองและตั้งเป้าหมายว่ามีสิ่งใดที่ดีและมี อยู่ในตัวเราแล้ว เราก็ควรรักษาไว้ สิ่งใดที่ไม่ดี และมีอยู่ในตัวเรา เราก็ควรจะหาทางทำให้ลดน้อยลงหรือควรขจัดให้หมดไป และมีสิ่งใดที่ดีและยังไม่มีในตัวเรา เราก็ควรจะนำมาเพิ่มให้กับตัวเราให้มากขึ้น เมื่อวิเคราะห์และตั้งเป้าหมายแล้ว ต่อไปก็คิดหาวิธีการ และวางแผนดำเนินการ โดยเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับตัวเราเอง เมื่อวางแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ต้องนำแผนดำเนินการดังกล่าวมาดำเนินการ (ลงมือปฏิบัติจริง) ถ้าเราสามารถทำได้ตามแผนที่วางไว้ ก็ถือว่าแผนการที่วางไว้เหมาะสมกับเรา แต่ถ้าทำไม่ได้ตามแผนก็ถือว่าแผนการนั้นไม่เหมาะสมกับเรา ต้องปรับปรุงให้เหมาะสมจนเราสามารถปฏิบัติได้ เมื่อดำเนินการตามแผนแล้ว จะต้องมีการประเมินผลการดำเนินการว่าบรรลุเป้าหมายเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างหรือไม่ระหว่างดำเนินการ ถ้ามีจะได้หาทางปรับปรุง เพื่อให้การดำเนินการในครั้งต่อไปมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น(ปราณี งามสูตร และจำรัสดวงสุวรรณ, 2545 : 123-125)

2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองดี

คำว่า “ความเป็นพลเมืองดี” (Citizenship) คำนี้มีเสน่ห์หรือมนต์ขลังที่เป็นที่ยอมรับของแทบทุกฝ่าย และแทบทุกหนทุกแห่ง (an almost international appeal) และแต่ละฝ่ายต่างแสวงหาประโยชน์จากคำๆ นี้ เพราะคำนี้มีความหมายด้านบวกหลายอย่าง ทำให้เป็นที่น่าสนใจสำหรับมนุษย์แทบทุกคน

ทัศนะเกี่ยวกับ “ความเป็นพลเมืองดี” ในการสัมมนาเรื่อง “เส้นทางสู่ความเข้มแข็ง...การเมืองภาคพลเมือง” ซึ่งสถาบันพระปกเกล้าฯ และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ร่วมกับเครือข่ายต่างๆ จัดขึ้น เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2551 โดยได้เสนอไว้ว่า ความเป็นพลเมืองดีมีคุณสมบัติในเชิงการเชื่อมโยงในเชิงเครือข่ายเป็น Civil Society ซึ่งท่านแปลว่าคือ “สังคมแห่งความเป็นพลเมืองดี” หรือ “ประชาสังคม” หรือ “สังคมสันติประชาธรรม” (ประเวศ วสี, 2551)

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ให้ทัศนะถึงความเป็นพลเมืองดีว่า สมาชิกของระบอบประชาธิปไตยต้องมีความภาคภูมิใจในความเป็นพลเมืองของตน คือพลเมืองเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกับผู้อื่น พลเมืองเป็นผู้ที่ไม่ปรารถนาจะไปครอบงำใคร แต่ก็ไม่ต้องการให้ใครมาบงการหรืออุปถัมภ์ค้ำจุนตน และพลเมืองจะต้องมีคุณธรรมของความเป็นพลเมือง (Civic Virtue) ซึ่งหมายถึงคุณธรรมทางกฏเมืองร่วมกับรัฐ คือการมีกิจการเพื่อส่วนร่วมมิใช่เรื่องของผลประโยชน์หรือการแย่งกันใช้ แย่งกันหาอำนาจเพื่อเอาไปหาประโยชน์ส่วนตัว/เฉพาะส่วน แต่พลเมืองดีต้องมีการปลูกฝังบ่มเพาะคุณธรรมของความเป็นพลเมืองต่อการเมืองและส่วนรวม (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, หน้า 17-18)

สรุปได้ว่า ความเป็นพลเมืองดี ก็คือ คุณลักษณะของบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคมหรือรัฐ ที่มีความรู้ความสามารถ มีความเป็นพลเมืองที่ดีที่สังคมยอมรับ รู้จักสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูง

3. ปัจจัยที่ส่งเสริมการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย

สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย สามารถพิจารณาได้จากข้อดีที่สังคมไทยมีวัฒนธรรมประเพณีแบบวิถีไทยที่กลายเป็นจุดแข็งทำให้สังคมไทยมีวิวัฒนาการมาได้อย่างยาวนาน ซึ่งเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทยโดยทั่วไปมีอยู่หลายประการ ได้แก่

1. สถาบันครอบครัว

สถาบันครอบครัวถือเป็นองค์กรหรือสถาบันทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน และมีบิดามารดาเป็นผู้ถ่ายทอดอบรมเลี้ยงดู ซึ่งเป็นจุดแรกที่สามารถปูพื้นฐานของการมีพฤติกรรมในอนาคต และเป็นตัวการสำคัญในอันที่จะเตรียมความพร้อมให้สมาชิกใหม่ออกไปสู่สังคมภายนอกได้อย่างมีคุณธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การปลูกฝัง การขัดเกลาบุตรในด้านต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการเมือง บิดามารดาที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก ให้ความอบอุ่น ใช้เหตุผล ลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย จะก่อให้เกิดบุตรที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูง และเป็นผู้ที่มีจริยธรรม คุณธรรมสูงด้วย (สุรวดี ปัดไธสง, 2542 : 104-106)

2. สถาบันการศึกษา

การศึกษามีความสำคัญต่อการสร้างคนให้มีความรู้ ค่านิยม คุณธรรม ตลอดจนจนถึงความเข้าใจอันเป็นพื้นฐานทางการเมืองการปกครอง ที่มีความสอดคล้องต้องกันกับพฤติกรรมมนุษย์ สถาบันการศึกษา คือโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย ซึ่งมีเครื่องมือแห่งการสร้างคนที่สำคัญ ได้แก่ หลักสูตร ครูหรืออาจารย์ผู้สอน และสิ่งแวดล้อมของสถาบันการศึกษานั้นๆ โดยที่หลักสูตร จะเป็นตัวกำหนดเป้าหมาย ปรัชญา วิธีการ สาระของการเรียนการสอนไว้อย่างเป็นระบบและชัดเจน หากหลักสูตรต้องการให้ผู้เรียนเป็นบุคคลอย่างไร ก็สามารถกำหนด

ลงไปเป็นหลักสูตรได้ เช่น ต้องการให้มีความรู้ ค่านิยม คุณธรรม อันเป็นพื้นฐานทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

สำหรับครูหรืออาจารย์ ถือว่าเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ทักษะคิด ค่านิยม และแบบแผนของพฤติกรรม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม และทั้งในและนอกชั้นเรียน อีกทั้งครูอาจารย์ยังเป็นแบบอย่างที่ถูกศิษย์เลียนแบบได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมของสถาบันการศึกษา ซึ่งได้แก่ บรรยากาศที่ประกอบด้วยกิจกรรมเสริมหลักสูตร และนโยบายของสถาบันการศึกษา ยังถือเป็นส่วนสำคัญที่จะเปิดโอกาสให้นักศึกษา ได้พัฒนาศักยภาพของความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย เช่น นโยบายที่ให้นักเรียนสามารถมีกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนหรือสถานศึกษา เป็นต้น (สุรวุฒิ ปัดไธสง, 2542 : 104-106)

3. สื่อมวลชน

สื่อสารมวลชนถือว่าเป็นหน่วยหนึ่งที่สำคัญในสังคมที่ส่งผลต่อการกำหนดทิศทางของพลเมือง ดังที่ ดร.วิชัย ตันศิริ ได้เขียนไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูปว่า “ครูที่สำคัญที่สุดของเยาวชนด้านวัฒนธรรมการเมือง คือ นักการเมืองและผู้นำทางการเมือง รองลงมาคือ สื่อสารมวลชน” 131 ซึ่งผู้นำทั้งสองกลุ่มนี้ มีบทบาทและภาระที่ต้องแสดงตนให้สอดคล้องกับระบบและวิถีประชาธิปไตยการทำหน้าที่ของนักการเมืองและสื่อจะทำให้ประชาชนสัมผัสได้และรู้เห็นอยู่ตลอดเวลา การถ่ายทอดวิถีคิดการทำงาน และบุคลิกภาพที่สื่อออกไปสู่ประชาชน ล้วนมีผลต่อการจดจำและเอาเป็นตัวอย่างได้ง่าย

4. องค์กรทางศาสนา

องค์กรทางศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่ให้การอบรมสั่งสอนตามคำสอนของศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย สถาบันทางศาสนาจึงมีส่วนช่วยเสริมความเป็นประชาธิปไตยให้เข้มแข็งและสังคมไทยก็เป็นสังคมที่ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา เห็นได้จากรัฐธรรมนูญไทยนับตั้งแต่ฉบับปี 2540 และรัฐธรรมนูญปี 2550 ก็ได้ให้การรับรองไว้ในหมวด 3 มาตรา 37 ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนาธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” (สุรวุฒิ ปัดไธสง, 2542 : 104-106)

5. ความเป็นพี่เป็นน้อง

ความเป็นพี่เป็นน้อง เป็นลักษณะทางความสัมพันธ์อย่างหนึ่งระหว่างบุคคลในสังคมไทยเป็นการแสดงออกด้วยการให้เกียรติและนับถือซึ่งกันและกัน แม้ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนก็ตาม ถือเป็นความสัมพันธ์พิเศษที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันได้ง่าย ซึ่งต่างจากสังคมตะวันตก ความเป็นพี่น้องที่เรียกผู้อื่นว่าพี่ ป้า น้า อา ทั้งที่ไม่รู้จักกันนั่นเอง ทำให้เกิดความเป็นกันเอง สนุกสนมกัน รื่นเริงขึ้น เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่พร้อมให้ความรักและนับญาติกันได้แม้ไม่รู้จักกัน เป็นการเปิดพื้นที่ส่วนตัว (Private sphere) ได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น และเป็น การเปิดความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับผู้อื่นอย่างกลมกลืน ลักษณะไทยที่เปิดตัวง่ายพร้อมต้อนรับกับสิ่งใหม่ และผู้มาใหม่ได้ง่าย ทำให้เกิดความรัก ความเกื้อกูล เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย ลักษณะเด่นนี้ ทำให้คนต่างชาติที่เข้ามาอยู่ในสังคมไทยสามารถปรับตัวและทำงานกับคนไทยได้อย่างรวดเร็ว ด้วยวัฒนธรรมและอัยาศัยของความเป็นไทย ซึ่งแสดงถึงความเข้าใจถึงความเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าเสมอกัน และเข้าใจถึงความเป็นพหุสังคม ซึ่งเป็นคุณค่าสำคัญของคนในสังคมประชาธิปไตย (ทิพย์พาวร ตันติสุนทร, หน้า 34)

6. การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน

ชุมชนเป็นแหล่งรวมของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และชุมชนหมู่บ้านคือสถาบันเก่าแก่ที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย เป็นสถาบันที่เป็นพื้นฐานที่สุดของสังคม ลักษณะสำคัญของชุมชนท้องถิ่นไทย คือ ความเป็นชุมชนที่มีความเป็นสถาบันที่พึ่งตัวเองได้ มีศักดิ์ศรี มีถิ่นฐาน มีประวัติศาสตร์และมีวัฒนธรรม (ฉัตร

ทิพย์ นาดสุภา, 2544 : หน้า 20-21) ด้วยความสำคัญของชุมชนที่เป็นรากฐานของประเทศหรือรัฐนี้เอง ประเทศไทยจึงได้ให้การพิทักษ์ ปกป้องชุมชน โดยรัฐธรรมนูญปี 2540 มาตรา 46, 56, 59 และรัฐธรรมนูญปี 84 2550 มาตรา 66 และ 6714 (รัฐธรรมนูญปี 2540)

7. ความเป็นพหุสังคมในสังคมไทย

ลักษณะสังคมที่เป็นประชาธิปไตยจะมองเรื่องความเป็นพหุสังคมว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะประเทศหนึ่งๆย่อมมีลักษณะความเป็นพหุสังคมที่มีความหลากหลายทางชุมชน (Communal Diversity) ทั้งกลุ่มคนและวัฒนธรรม เช่น ความหลากหลายของชนชั้น อาชีพ ความคิด อุดมคติ และวิถีชีวิต เป็นต้น

4. ความสำคัญของความเป็นพลเมืองดี

พลเมืองดีมีความสำคัญต่อประเทศชาติอย่างมาก โดยอาจแยกกล่าวถึงความสำคัญของพลเมืองดีได้ 3 ประการ ดังนี้

1.) ด้านสังคม การเป็นพลเมืองดีจะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสันติสุข เพราะคนในสังคมจะช่วยกันรักษาความสงบเรียบร้อย และร่วมกันพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า หลีกเลี่ยงความขัดแย้งในสังคม พลเมืองที่ดีจะปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่พลเมืองที่ประพฤติไม่ดี ในด้านการเสียสละต่างๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ

2.) ด้านเศรษฐกิจ พลเมืองดีจะประกอบสัมมาอาชีพ ดำรงชีวิตตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียง ประหยัด และออมทรัพย์ไว้ใช้ในยามจำเป็น เช่น ยามป่วยไข้ ฉุกเฉิน เป็นต้น และอาจนำทรัพย์ที่ออมไว้มาลงทุนทำธุรกิจเพื่อหาเลี้ยงชีพ รวมทั้งนำทรัพย์ที่ออมไว้มากำทำให้เกิดประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ

3.) ด้านการเมืองการปกครอง พลเมืองดีจะเป็นผู้ที่เคารพกฎหมาย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน รวมทั้งไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น พลเมืองดีนั้นจะรู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ของตนเองตามกฎหมาย มีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองการปกครอง เช่น ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ทราบว่าพลเมืองมีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติเป็นอย่างมาก เพราะพลเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมและประเทศชาติเจริญก้าวหน้า ฉะนั้น ถ้าพลเมืองส่วนใหญ่ของสังคมเป็นพลเมืองดี ย่อมทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าและพัฒนาได้อย่างยั่งยืนต่อไป (<https://sites.google.com/site/30310great/khwam-sakhay-khng-phlmeuxng-di>)

5. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของความเป็นพลเมืองดีในสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้คำอธิบายไว้ว่า คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีก็คือ การเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข ดังนี้

คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้จักหน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ และทำประโยชน์ให้เกิดแก่คน สังคม และประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดี ทั้งกายและใจ เป็นคนร่าเริงแจ่มใสร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อสรรพสิ่ง มีอิสรภาพปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของอบายมุขและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544 : 155)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ที่ได้อธิบายไว้ในหนังสือยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561 เกี่ยวกับการสร้างความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ให้กับสังคมไทยว่า การสร้างความเป็นพลเมืองเป็นสิ่งสำคัญ โดยพลเมืองจำเป็นต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานของความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย 6 ประการ ได้แก่

1. มีอิสรภาพ (Liberty) และพึ่งตนเองได้ (independent) ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์
2. เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช้สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น (ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา 28 ที่บัญญัติว่า “บุคคลย่อมใช้ ... สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น”)
3. เคารพความแตกต่าง มีทักษะในการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง
4. เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคุณค่าเหมือนกัน มองคนเป็นแนวระนาบ ไม่ใช่แนวตั้ง
5. เคารพกติกาและกฎหมาย และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย
6. รับผิดชอบต่อสังคม ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อ และร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง 156 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554 : 13-15)

6. ความหมายของพลเมืองดีวิถีพุทธ

คำว่า “พลเมือง” ไม่มีในทางพระพุทธศาสนาแต่สามารถเปรียบเทียบได้จากความหมายที่บ่งบอกถึงลักษณะของพลเมือง 2 ประการ

ประการแรก “พลเมือง” ในความหมายของคำว่า “มนุษย์” (Man) ภายใต้เจตนารมณ์ของการรวมตัวกันทั่วไปของปัจเจกชนแก่สังคมส่วนรวม (การทำข้อตกลงที่จะอยู่ร่วมกันที่เรียกว่าสัญญาประชาคม) 1 (วิภาดา กิตติโกวิท (แปล), 2555). คำว่า “มนุษย์” มาจากภาษาสันสกฤต คือ “มน” แปลว่า ใจ คิด รู้ เมื่อนำไปสนธิกับคำว่า “อุชย” (อุสุส) แปลว่า “สูงกว่า ดีกว่า” 2 จะได้คำว่า มน+อุชย=มนุษย์ มีรูปวิเคราะหฺบาลีว่า “มนสุส อุสุสนนตตา มนุสโส” คือผู้มีใจสูง” หรือคน, สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล ผู้รู้จักประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ (หิตาหิต มนติ ขานาตติ วา มนุสโส) รู้จักสิ่งเกื้อกูลแก่ตน (ยถาพลี อตตโน หิต มนุเตติ มนุสโส) ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนา มนุษย์จึงเป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง ในภาษาบาลีว่า “สตโต” 5 (ที.ปา. (ไทย) 11/127/93) เมื่อกล่าวถึงมนุษย์ที่เป็นพลเมือง ภายใต้บริบททางสังคมการเมืองการปกครองสมัยนั้นที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของสัญญาประชาคม จึงมักจะพบคำที่เป็นนัยบ่งบอกถึงลักษณะของพลเมือง เช่น คำว่า “สตโต” (สัตว์) “ปชา” (หมู่ชน) “มหาชน” (มหาชน) “มนุสสา” (มนุษย์ทั้งหลาย) ขวานิคม หรือชาวชนบท 7 หรือหากกล่าวถึงบุคคลตามสถานภาพทางสังคมก็มักจะระบุเกี่ยวกับสถานภาพและหน้าที่โดยตรง เช่น คำว่า พรหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ (เวสสา) หรือศูทร (ศูโท) ที่แสดงถึงกลุ่มชนชั้นทางสังคมของอินเดียโบราณ สอดคล้องกับทัศนะของชาญณรงค์ บุญหนุน ที่ได้อธิบายความหมายของคำว่าพลเมืองในทางพระพุทธศาสนาไว้ว่า คำว่า “พลเมือง” น่าจะมีความหมายเทียบเคียงได้กับคำว่า “ปชา” หรือหมู่สัตว์ ในภาษาบาลี หรือ ปุรชา ในภาษาสันสกฤต คำนี้เมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษจะตรงกับคำว่า creature, living being, people, mankind อีกคำหนึ่งคือคำว่า โชน หรือชน (ชนผู้เกิด, สัตว์, คน) แปลเป็นภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า a man, a person, a being, a creature, men, people, the world, a number of people เมื่อรวมสองคำนี้เข้าด้วยกันก็จะเป็น “ประชาชน” ตามที่พูดกันในภาษาไทยทั่วไป (ชาญณรงค์ บุญหนุน, 2553 : 4)

ประการที่สอง “พลเมือง” ในความหมายของคำว่า “สังฆะ” (สงฆ์) เป็นชื่อเรียกกลุ่มผู้สมัครเข้ามาประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ศัพท์ว่า สังฆ คือ หมู่คนหรือสัตว์มีชาติเสมอกันหรือต่างกัน 10 ภาษาสันสกฤตใช้ในรูปแบบ สังฆ ภาษาบาลีใช้ สังฆ (1ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 1155) 12 ซึ่งหมายถึง กลุ่มผู้ร่วมมือกันเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเป็นผู้ที่มีทัศนคติและมีความประพฤติตรงกัน 13 (สมิทธิพล เนตรนิมิตร, 2553 : 48-49)

“ความเป็นพลเมืองดี” ทางพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธองค์จะมีได้ตรัสนิยามความหมายของความเป็นพลเมืองเอาไว้โดยตรง แต่เท่าที่ได้ประมวลจากบริบทของคำสอน เช่นที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สุตตร กุฏทันทสูตร และสังคัลลสูตร จะพบว่า ความเป็นพลเมืองดีทางพระพุทธศาสนาจะเป็นสภาวะ (Being) ของการเป็นพลเมืองที่มีความสัมพันธ์หรือการจัดการทรัพยากรร่วมกันเชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับสังคมหรือกับรัฐที่มีทฤษฎีเรื่องของสัญญาประชาคมเข้ามาเกี่ยวข้อง สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิเสรีภาพของพลเมืองในฐานะผู้ทำให้เกิด “สถาบันการปกครอง” และการเกิดขึ้นของชนชั้นต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันในทางสังคม ที่เป็นไปตามช่วงเวลาและความจำเป็นในการอยู่ร่วมกันและเมื่อพิจารณาจากบริบทของความเป็นพลเมืองดีในแง่ของลักษณะการรวมตัวกันเป็นประชาสังคม เช่น ความเป็นพลเมืองดีของระบบสังฆะ ที่แสดงออกถึงความมีอารยะ 16 จะมีหลักจริยธรรมเป็นเครื่องกำกับ เป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน เพื่อเป็นแบบอย่างแห่งสังคมที่พึงปรารถนาอันเป็นสังคมที่สงบสุข ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน สมาชิกในสังคมจะมีความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่กันและกัน โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน มีความสามัคคี เคารพในสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของพลเมืองที่เป็นมวลสมาชิกในสังคม และไม่ใช้ความรุนแรง ดังนั้น หากมองความเป็นพลเมืองดีจากมิติความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันทางสังคมดังกล่าว ความเป็นพลเมืองดีในทางพระพุทธศาสนาจึงมีส่วนคล้ายกับความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอยู่มาก กล่าวคือ ในแง่ของสิทธิเสรีภาพ (วิชระ งามจิตรเจริญ, 2552 : 363-365)

ความเป็นพลเมืองดีในทัศนะของวิถีพุทธจะเป็นสภาวะของการเป็นพลเมืองที่มีความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชน ประชาชนกับสังคมหรือกับรัฐที่มีทฤษฎีเรื่องของสัญญาประชาคมเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการใช้สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง พฤติกรรม ความสามารถ และบทบาทหน้าที่ของประชาชนในฐานะพลเมือง ที่มีต่อปัจเจกบุคคล สังคมในด้านต่างๆ ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐได้อย่างเหมาะสมในการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขภายใต้รูปแบบการปกครองของรัฐที่มีอธิปไตยและกติกาสังคมเดียวกัน

7. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามวิถีพุทธ

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีทางพระพุทธศาสนา จะเน้นไปที่คุณสมบัติพื้นฐานของการเป็นคนดีตามคำสอนของพระพุทธศาสนา คือการรักษาระเบียบทางกาย วาจาและใจให้ปราศจากกิเลส อันได้แก่ ความโลภ โกรธ หลง โดยมีมาตรฐานการปฏิบัติตั้งแต่ระดับศีล ซึ่งเป็นหลักทั่วไปสำหรับการดำรงชีวิตมนุษย์ให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม ไปจนถึงหลักคำสอนที่เป็นคุณธรรมระดับสูง เพื่อยกระดับจิตใจของพลเมืองในระบอบสังฆะให้ก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา คือความเป็นอริยชนหรือพระอรหันต์ (ความเป็นพลเมืองดีที่มีคุณภาพ) คือการไม่มีทุกข์หรือการมีอิสรภาพทางจิตใจ (วิมุติ)

8. การพัฒนาตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีพุทธ

การพัฒนาตนนับเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญเพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ หากประชาชนของประเทศใดมีคุณภาพ ก็ย่อมหมายถึงว่าประเทศนั้นได้มีการพัฒนาตามไปด้วย เพราะเหตุผลที่ว่าการพัฒนาตนจะส่งผลให้มนุษย์ได้ปรับปรุงพลังและความสามารถในตัวให้บรรลุถึงขีดสูงสุดหรือก่อให้เกิด

ประโยชน์สูงสุดสำหรับชีวิต ทั้งพลังทางกาย พลังทางจิตใจ และพลังทางปัญญา ฉะนั้นการพัฒนาตนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับพลเมืองทุกคน ที่จะต้องฝึกฝน และพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลาจึงนับเป็นผู้ประเสริฐ ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปได้อย่างปกติสุข ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทนต์ เสฏโฐ มนุสเสสุ” แปลว่า “ในหมู่มนุษย์ ผู้ฝึกตนได้แล้ว เป็นผู้ประเสริฐสุด”⁶⁹

การพัฒนาตนหรือการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนานั้น หากจะมองในแง่ของหลักการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมแล้ว จะเห็นได้ว่ามีองค์ประกอบอยู่ 3 ประการ ซึ่งถือเป็นหลักการใหญ่สำหรับฝึกฝน อบรมเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาตน ทำให้ชีวิตเจริญก้าวหน้าไปสู่จุดหมาย ที่บุคคลพึงถือเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น การภาวนาหรือการพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนา จึงตั้งอยู่บนหลักการที่เรียกว่าหลักไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา 3 ประการ เพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (พระนิพนธ์) ซึ่งประกอบด้วย อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา (อง.ตึก. (ไทย) 20/91/319, อง.ฉก. (ไทย) 22/105/626-627, ช.ม. (ไทย) 29/10/48-49)

1) สิกขาคือศีลอันยิ่ง (อธิศีลสิกขา) หรือ “ศีล” คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง หมายถึง การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกายวาจาและอาชิวะ ว่าโดยสาระก็คือ การดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงาม มีชีวิตที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์รักษา โดยเฉพาะในทางสังคม ให้อยู่ในภาวะเอื้ออำนวยแก่การที่ทุกๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามร่วมกัน

2) สิกขาคือจิตอันยิ่ง (อธิจิตตสิกขา) หรือ “สมาธิ” คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิต ใจ เพื่อให้เกิดคุณธรรม (การปลูกฝังคุณธรรม) สร้างเสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ ว่าโดยสาระก็คือ การพัฒนาคุณภาพจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพที่สูงซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด

สมาธิ เป็นกระบวนการฝึกอบรมพัฒนาคุณภาพจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วยเหตุนี้ ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็ง ผู้ปัญหาเอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ท้อถอย ยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณาที่ยาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือ ต้องมีสมาธิ จึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้ และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล

3) สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง (อธิปัญญาสิกขา) หรือ “ปัญญา” คือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง หมายถึง เป็นการฝึกป้อนปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ว่าโดยสาระก็คือ การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารธรรมทั้งหลาย ที่ทำให้เป็นอยู่และทำการต่างๆ ด้วยปัญญา คือรู้จักวางใจทำที่และปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องและใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่เอนเอียง ไม่มีกิเลสแอบแฝง คิดพิจารณาแก้ไขปัญหาต่างๆ ทำกิจทั้งหลายในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551 : 914-915)

จะเห็นได้ว่า หลักการพัฒนาคนหรือการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีในมิติของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาคน โดยเฉพาะการพัฒนาคน จากหลักไตรสิกขานี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมและข้อธรรมแยกย่อยออกไป

มากมาย ซึ่งแต่ละหลักธรรมนั้นก็คือข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชีวิต เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นอยู่เสมอ จึงเป็นหลักการสำคัญเพื่อฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเองในการดำเนินชีวิตของพลเมืองให้ถูกต้องดังงามตามวิถีประชาธิปไตยได้

สรุป

ดังนั้นการพัฒนาตนเป็นพลเมืองดีในมิติวิถีพุทธ จึงมุ่งที่เป้าหมายของการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นสิ่งสำคัญ คือจะเน้นไปที่หลักของการประพฤติปฏิบัติทางจริยธรรมหรือคุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของการเป็นคนดีตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในการรักษาระเบียบทางกาย วาจาและใจ ให้ปราศจากกิเลส อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เพื่อควบคุมพฤติกรรมของพลเมือง หรือที่เรียกว่า ความมีอารยะ เป็นเครื่องกำกับให้อยู่ในระเบียบเป็นบรรทัดฐานเดียวกัน เพื่อการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม โดยมีมาตรฐานการปฏิบัติตั้งแต่ระดับศีล ซึ่งเป็นหลักทั่วไปสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์เพื่อให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม ไปจนถึงหลักคำสอนที่เป็นคุณธรรมระดับสูง เพื่อยกระดับจิตใจของพลเมืองในระบบสังคมให้ก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา นั่นก็คือความเป็นอริยชน (ความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ) ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามวิถีพุทธนั้น ต้องยึดระบบการพัฒนาตนของพลเมืองแบบบูรณาการโดยใช้ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแกนกลางนี้ ถือเป็นหลักใหญ่ของวิถีพุทธ เป็นระบบและเป็นกระบวนการของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ที่ครอบคลุมหลักการดำเนินชีวิตทั้งหมดของพลเมืองที่จะต้องพัฒนาสิ่งทั้งปวงไปพร้อมๆ กัน เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หรือเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของสังคม ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์

บรรณานุกรม

จันทนา บุญญานันต์. 2549. องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เขตพื้นที่การศึกษาพิจิตร. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. 2545. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สำนักอธิการบดี.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2544. จากประวัติศาสตร์หมู่บ้าน สู่ทฤษฎี 2 ระบบ. สุรินทร์ : สถาบันราชภัฏสุรินทร์.

ชาญณรงค์ บุญหนุน. 2553. “พระพุทธศาสนากับการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยว่าด้วยการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม”.วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม 2553.

เนาวรัตน์ พลายน้อย. 2545. “บทบาทของนักการศึกษาในการร่วมสร้างการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง”,วารสารศึกษาศาสตร์, ปีที่ 26 ฉบับที่ 2 กันยายน – พฤศจิกายน 2545.

ประเวศ วสี. 2551. “เส้นทางสู่ความเข้มแข็ง..การเมืองภาคพลเมือง”. ตีพิมพ์ใน หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ (วันที่ 20 มีนาคม). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธนะการพิมพ์.

ปราณี รามสูตร และจรัส ดวงสุวรรณ. 2545. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน (พิมพ์ครั้งที่ 3).

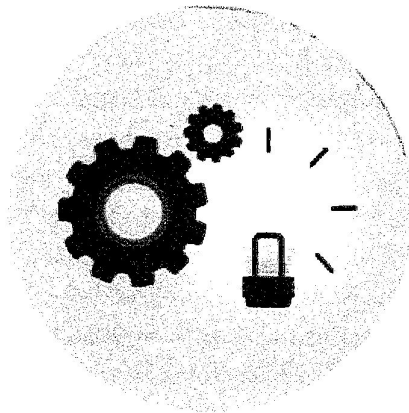
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). 2551. พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

มานิตย์ จุมปา. 2551. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2550), กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2556. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน/บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).

- วิชัย ตันศิริ. 2551. วัฒนธรรมพลเมือง. กรุงเทพมหานคร : สถาบันนโยบายศึกษา.
- วิภาดา กิตติโกวิท (แปล). 2555. สัญญาประชาคม/หลักแห่งสิทธิทางการเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ทับทิมหนังสือ.
- วัชรระ งามจิตตรเจริญ. 2552. พุทธศาสนาเถรวาท. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมิทธิพล เนตรนิมิต. 2553. รายงานวิจัย เรื่องภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. 2542. การเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง : รากแก้วของกระบวนการสร้างประชาสังคม” ใน ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544. การวัดและประเมินผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2554. ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553-2561. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2555. สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. การเมืองของพลเมือง : สู่สหัสวรรษใหม่.
- <http://www.ogad.ago.go.th/dagsu/images/stories/ratamnoon/2550.pdf> [9 ธันวาคม 2557].
- (<https://sites.google.com/site/30310great/khwam-sakhay-khxng-phlmeuxng-di>)

จับ คลื่นด้วย 'นวัตกรรม'